

नेपाल सरकार
शिक्षक सेवा आयोग

निम्न माध्यमिक तहको खुल्ला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको विषयगत पाठ्यक्रम

-२०७८

विषय: - कर्मकाण्डः

पूर्णाङ्कः- १००

समय:- घण्टात्रयम्

खण्ड:- कः

१. विद्यालयशिक्षाया निम्नमाध्यमिकस्तरस्य कर्मकाण्डविषयकपाठ्यक्रमाध्ययनम्

१.१. सर्वकारनिर्धारितशिक्षानीतिषु संस्कृतम् ।

१.२. विद्यालयशिक्षायाः पाठ्यक्रमः, पाठ्यक्रमनिर्माणविधिश्च ।

१.३. विद्यालयशिक्षायाः पाठ्यक्रमेषु कर्मकाण्डः, ६-८ कर्मकाण्डविषयकपाठ्यक्रमस्य संरचनागतमध्ययनम् ।

१.४. पाठ्यक्रमपाठ्यपुस्तकयोः परिचयः, अन्तःसम्बन्धः, प्रयोगावस्था च

१.५. सम्प्रति प्रचलितस्य पाठ्यक्रमस्य मूल्याङ्कनम् ।

२. शिक्षणम्

२.१. शिक्षणस्य परिचयः, प्राचीनार्वाचीनसिद्धान्ताश्च ।

२.२. शिक्षणे बालमनोविज्ञानस्य शिक्षामनोविज्ञानस्य च महत्त्वम् ।

२.३. शैक्षणिकसामग्रीणां निर्मितिः, प्रयोगश्च ।

२.४. शिक्षणप्रक्रियायां श्रव्यदृश्यसामग्रीणां प्रयोगः, सूचनाप्रविधेरुपयोगश्च ।

२.५. विद्यार्थिमूल्याङ्कनम्, हस्तसम्बद्धक्रियाकलापाश्च ।

३. कर्मकाण्डशिक्षणं मूल्याङ्कनञ्च

३.१. कर्मकाण्डशिक्षणस्य परिचयः, महत्त्वञ्च ।

३.२. कर्मकाण्डशिक्षणे प्रचलिता पद्धतयः, प्रयोगपरकशिक्षणस्यावश्यकता च ।

३.३. कर्मकाण्डशिक्षणे उपयुक्तविधयः, क्रियाकलापाः, तेषां प्रयोगश्च ।

३.४. कर्मकाण्डशिक्षणे शिक्षणयोजनानिर्माणम्, शैक्षणिकसामग्रीणामुपयोगश्च ।

३.५. कर्मकाण्डशिक्षणस्य मूल्याङ्कनपद्धतयः, सैद्धान्तिकप्रयोगात्मकपरीक्षा, साधनानि च ।

४. कर्मशिक्षणम्

४.१. यज्ञपरिचयः, पद्धतिनिर्माणस्य स्रोतोभूता ग्रन्थाः ।

४.२. नित्यनैमित्तिककाम्यकर्मपरिचयः, महत्त्वञ्च ।

४.३. समन्त्रं जागरण-सन्ध्यावन्दन-भोजन-शयनविधिज्ञानम् ।

४.४. पञ्चमहायज्ञनवान्प्रशानपाकयज्ञानामवबोधनम् (पारस्करगृह्यसूत्रगतषियाधारेण)

४.५. पञ्चाङ्गज्ञानम्, शिववास-अग्निवासौ, जातशिशोः नामप्रथमाक्षरचयनम्, तिथिशाः, नक्षत्रस्वामिनः, गुरुशुक्रयो बाल्यास्तवार्धक्यदिनानि, वास्तुपुरुषशिरोज्ञानम् ।

५. हवनविधिज्ञानम्

५.१. वैतानाग्नयः, स्मार्ताग्नयः, अग्निहोत्रपरिचयः, कर्मपात्रनिर्माण-स्वस्तिवाचनानि, पञ्चभूसंस्काराः, दारुकस्थापनम्, अग्निसंस्काराः, ब्रह्मपवित्रस्थापनम्, प्रणीताप्रोक्षणीसंस्कारौ ।

५.२. बर्हिस्तरणम्, पात्रासादनम्, आज्यचरुसंस्कारौ सुवसंस्कारश्च स्फ्यसुवप्रणीताप्रोक्षणीपात्रलक्षणज्ञानम् ।

५.३. निम्नकुशानां स्वरूपज्ञानम्- पवित्रम्, ब्रह्मपवित्रम्, उपयमनकुशाः, सम्मार्जनकुशाः,

५.४. आधारभूतहोमः, प्रधानदेवताहोमः, प्रणीताजलस्पर्शः (का.श्रौ.सू.१.१०.१४) चतुस्वस्त्यादिहवनम्, उत्तराङ्गकर्म ।

५.५. प्रायश्चित्तगोदान-दानप्रतिष्ठावाक्यज्ञानम्, प्रतिज्ञा-ब्राह्मणवरण-पुण्याहवाचन-हवन- पूर्णपात्रदान-यज्ञान्तगोदान-भूयसीदक्षिणासङ्कल्पानां विशेषवाक्यज्ञानम्

६. वार्षिकव्रतपर्वनिर्णयः

६.१. वत्सरारम्भः, चैत्रशुक्लाष्टमी, एकादशीसंख्या, तद्व्रतकथासारश्च, रामनवमी, नृसिंहजयन्ती, वटसावित्रीव्रतम्, चातुर्मास्यव्रतम्, व्यासजयन्ती,

६.२. अध्यायोपाकर्म, ग्रहणे श्रावणीकर्मविचारः, कुशग्रहणतिथिः, हरितालिका-ऋषिपञ्चमीव्रते, दूर्वाष्टमी (गौरा) व्रतम्, अनन्तचतुर्दशी, आश्विनकृष्णाष्टम्यां महालक्ष्मीव्रतम्, शारदनवरात्रम्,

६.३. कार्तिकस्नानम्, गोवत्सद्वादशी, यमपञ्चकम्, नरकचतुर्दशी, षष्ठिका(छठ)व्रतम् वसन्तपञ्चमी, अचलासप्तमी, शिवरात्रिव्रते प्रहरनिर्णयः,

६.४. होलिकादहनम्, चैत्रकृष्णप्रतिपदि वसन्तोत्सवः, चैत्रकृष्णत्रयोदश्यां वारुण्यादियोगनिर्णयः, चैत्रामावाश्यादिनिर्णयः, व्रतोद्यापनञ्च ।

६.५. पदार्थानुसमयकाण्डानुसमयज्ञानम् (का.श्रौ.सू.१.५.१०-१७) पञ्चोपचाराः, समन्त्रप्रतीकं वाजसनेयशाखोक्तपोडशोपचाराः, दशदान-अष्टमहादानवस्तूनि, पञ्चरत्न-पल्लव-सप्तधान्यमृत्तिकासवौषधीगतवस्तुनिर्धारणम् ।

७. यज्ञपरिचयः, संस्काराणामितिकर्तव्यता च

- ७.१. वेदपरिचयः, वेदाङ्गानि, श्रौतस्मार्तयागयोः पार्थक्यम्, यागहोमयोः स्वरूपम्, (का.श्रौ.सू.१.२.५-७) :
- ७.२. प्रत्यक्षादिप्रमाणानि, पिण्डपितृयागः, वा.संहितामहीधरभाष्ये १-२ अध्यायाधारेण शम्याहनन-वेदिपरिग्रहण-परिध्युत्पत्तिसम्बन्धिन्याख्यायिकाः ।
- ७.३. स्वस्तिवाचन-पुण्याहवाचन-आरार्तिक-अभिषेक-पुरुषसूक्तमन्त्राणां सस्वरमवबोधः ।
- ७.४. संस्कारपरिभाषा संख्याश्च, अष्टचत्वारिंशत्संस्कारनामानि ।
- ७.५. षोडशसंस्काराः, कालनिर्णयश्च
- ७.६. समुहूर्त गर्भाधान-जातकर्म-नामकरणान्नप्राशन-अक्षरारम्भ-चूडोपनयनवेदारम्भसमावर्तन-विवाहसंस्कारविधिज्ञानम् ।
- ७.७. अश्लेषा-मूलशान्तिविधिः, अर्ककुम्भविष्णुप्रतिमाविवाहविधिश्च,

८. संस्कारविधिः, आशौचज्ञानञ्च

- ८.१. अन्त्येष्टिदाहसंस्काराणां दशगात्रविधेश्चेतिकर्तव्यताज्ञानम्
- ८.२. एकादशाहकृत्यानि, ऊनमासिकादिश्राद्धपरिज्ञानम्, पञ्चकमरणज्ञानम्, सपिण्डीकरणकृत्यानि ।
- ८.३. दिनस्य पञ्चधाकालनिर्णयः, जननाशौचम्, मृताशौचम्, विशेषाशौचम्, सपिण्डज्ञानम्, सगोत्रज्ञानम्, सकुल्यज्ञानम् ।
- ८.४. बालाद्याशौचम्, आचार्याद्याशौचम्, बन्धुत्रयाणामाशौचम्,
- ८.५. दत्तकाशौचम्, अतिक्रान्ताशौचम्, रात्रिमरणजननज्ञानम्,।

९. कुण्डमण्डपज्ञानं प्रतिष्ठा च

- ९.१. पृथ्वीपरीक्षा, स्थूलपूर्वापरदिग्साधनम्, उत्तमादिमण्डपप्रमाणम्, ध्वजापताकास्वरूपम्,
- ९.२. कुण्डसंख्या, अल्पहवने स्थण्डिलप्रमाणम्, संख्यात्मकहोमे कुण्डप्रमाणम् (शताद्वैरन्तिः, मण्डपकुण्डगताः विषयाः)
- ९.३. शिलान्यासविधिः, जन्मोत्सवविधिः चतुरशीतिपूजाविधिश्च,
- ९.४. आभ्युदयिकपूर्वाङ्गकर्माणि, रङ्गवल्लीनवग्रहसर्वतोभद्रवास्तुयन्त्रनिर्माणम्,
- ९.५. मूर्तिप्रतिष्ठायामधिवासनपरिचयः चक्षुरुन्मीलनादिप्राणप्रतिष्ठाविधिश्च ।

१०. श्राद्धज्ञानम्

- १०.१. श्राद्धपरिभाषा, एकोद्दिष्टपार्वण-एकपार्वणतीर्थाभ्युदयिककालनिर्णयः, ग्रहणमलमासश्राद्धविचारः,
- १०.२. श्राद्धाधिकारी, अनुपनीतस्यापि मातापित्रोरन्त्यकर्म, मातापित्रोः क्षयदिनैक्ये निर्णयः, श्राद्धे विभक्तिविचारः,
- १०.३. पूर्णिमायां नान्दीमुखीनां पितृणां श्राद्धम्, मातृनवमीश्राद्धम्, शस्त्रहतानां चतुर्दशीश्राद्धम् ।
- १०.४. तर्पणविधिः, एकोद्दिष्टश्राद्धविधिः, पार्वणश्राद्धविधिश्च ।
- १०.५. पितृकर्मसम्बद्धपारिभाषिकशब्दार्थज्ञानम्, त्रिकाष्ठि-मोटक-दर्भपिञ्जुलीस्वरूपज्ञानञ्च ।

विशिष्टीकरणतालिका

विषय: कर्मकाण्डः

स्तरः-निम्नमाध्यमिकः

प्रकरणम्	विषयवस्तु	प्रश्नाः	अङ्काः
	खण्ड क	५	५०
१	विद्यालयशिक्षाया निम्नमाध्यमिकस्तरस्य कर्मकाण्डविषयकपाठ्यक्रमाध्ययनम्	१	१०
२	शिक्षणम्	१	१०
३	कर्मकाण्डशिक्षणं मूल्याङ्कनञ्च	१	१०
४	कर्मशिक्षणम्	१	१०
५	हवनविधिज्ञानम्	१	१०

खण्ड ख

६	वार्षिकव्रतपर्वनिर्णयः,	१	१०
७	यज्ञपरिचयः, संस्काराणामितिकर्तव्यता च		
८	संस्कारविधिः, आशौचज्ञानञ्च	१	१०
९	कुण्डमण्डपज्ञानं प्रतिष्ठा च	१	१०
१०	श्राद्धज्ञानम्	१	१०
योगः		१०	१००

द्रष्टव्यः

१. पाठ्यक्रमोऽयं कखखण्डाभ्यां खण्डद्वये विभाजितोऽस्ति ।
२. सामान्यतया कखखण्डात् शिक्षणविधिमवलम्ब्य प्रश्ना निर्मायन्ते ।
३. खखखण्डादुद्धृतप्रश्नाः संज्ञानात्मका भवन्ति ।
४. प्रत्येकं खण्डस्य कृते पृथक् पृथगुत्तरपुस्तिका प्रयुज्यते ।
५. संस्कृतभाषा एव लिखितपरीक्षाभाषा भवति ।
६. पाठ्यक्रमोऽयं २०७८/०७/२९.दिनाङ्कतः प्रारम्भो भविष्यति ।